

БОГДАН ЛЕПКИЙ ЯК ІДЕЙНИЙ НАТХНЕННИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Надія БЛИК

Copyright © 2012

Постановка суспільної проблеми. 4 листопада минає 140 років від дня народження Богдана Лепкого (1872–1941), письменника, вченого, публіциста, перекладача, видавця, критика, художника, мистецтвознавця, педагога, промовця, культурно-просвітнього та громадсько-політичного діяча, внесок якого у справу піднесення *національної свідомості* українського народу тотожний спадщині таких представників доби модерного націєтворення, як Іван Франко чи Михайло Грушевський. У зв'язку з цим сучасник митця Павло Лисяк писав: “Богдан Лепкий – це людина, яка усе своє життя віддала беззастережній службі нашій національній ідеї, яка тому має для неї безсмертні заслуги, які вже перейшли до нашої історії і з її скрижалів ніколи вимазані не будуть. Власне творчій праці й заслугам таких наших передовиків, як Богдан Лепкий і йому подібних, завдячуємо теперішній стан нашого національного розвитку, отже, форму і зміст сучасного українства” [7, с. 43].

За багатогранну діяльність на ниві української духовності загальні збори товариства “Просвіта” у 1925 році обрали Богдана Лепкого почесним членом організації. Згодом він був також відзначений званнями провідних українських наукових установ, зокрема, став дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, надзвичайним членом Українського наукового інституту в Берліні, професором Українського наукового інституту у Варшаві, почесним доктором Українського вільного університету в Празі, академіком Ки-

**Богдан ЛЕПКИЙ
(1872–1941)**

ївської Могиллянсько-Мазепинської академії у Варшаві. За довголітню викладацьку діяльність також був нагороджений бронзовою медаллю Ягеллонського університету. У 1938 році за вагомий внесок у налагодження польсько-українського порозуміння президент Другої Речі Посполитої іменував Б. Лепкого сенатором. Це були найвищі нагороди, якими сучасники пошанували подвижницьку працю українського патріота-соборника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд новітньої літератури дає підстави стверджувати, що значна увага дослідників приділена

письменницькій спадщині Богдана Лепкого, про що свідчить захист низки кандидатських дисертацій (О. Царик, О. Костецька, Н. Лупак, О. Кордонець та ін.) у царині філології. Воднораз митець, як і більшість свідомих галичан, брав діяльну участь у суспільному повсякденні української громади Польщі, де випало йому прожити більшу частину життя. Як слушно зазначив сучасник, Богдан Лепкий, “...коли цього вимагала справа, вмів схилити шию в ярмо громадського й національного обов’язку...” [3, с. 12]. Йдеться насамперед про його громадсько-політичну діяльність як сенатора Другої Речі Посполитої, що донині залишається поза увагою науковців, за винятком студій автора статті [1], М. Сивіцького [9] та публікації О. Царик [10].

Мета дослідження – проаналізувати духовну спадщину Б. Лепкого на парламентській ниві, охарактеризувати своєрідність його куль-

турологічної концепції в контексті осмислення проблеми національної ідентичності українців.

Об'єктом дослідження є промова Богдана Лепкого, що виголошена ним на засіданні Сенату і що повно віддзеркалює засадничі моменти його світогляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обрання Б. Лепкого у 1938 році сенатором Речі Посполитої, поруч із такими політиками, як В. Децикевич, Е. Городинський, М. Малицький, М. Творидло та С. Тимошенко [2, с. 164–165], стало визнанням державною владою багаторічної діяльності одного з найвідоміших українських діячів та письменників ХХ століття за кордоном [1, с. 98–136]. На той час йому виповнилося 66 років, сповнених тяжкої праці та випробувань. Великий життєвий досвід давав змогу зважено сприймати тогочасні події у політичному житті краю й об'єктивно оцінити своє призначення. З цього приводу він писав до давньої знайомої М. Лазар-Беньковської: “Приїхав з Варшави. Мій дебют на парламентській сцені пройшов незамітно. Великий театр з акторами, стягненими з великої території. Бочка, в якій скупчуються всілякі проміні – білі й чорні, сліплять очі. Як я стояв вечором при вікні у соймовій бібліотеці, то був охоплений враженням, що там десь в долині горить велике вогнище і я кидаю на нього одну ілюзію за другою, бо – мушу. Тут треба бути вільним від усяких злетів широких...” [6].

Напередодні Другої світової війни українсько-польські взаємини залишалися вкрай напруженими. Однак Б. Лепкий завжди був прихильником мирного порозуміння між поляками та українцями, шовіністичні тенденції були чужими його світогляду. Вслід за О. Барвінським Лепкий-сенатор розглядав парламентську діяльність як дієвий засіб у відстоюванні інтересів українського шкільництва, котре зазнавало переслідувань з боку польської адміністрації. Так, поляки виступали проти заснування українського університету у Львові, а в 1924 році Сейм прийняв закон, за яким українські школи перетворювали в двомовні, причому з перевагою польської мови. Як викладач він добре знав проблеми української освіти. Саме її незадовільному стані була присвячена його промова (польською мовою) на засіданні Сенату 13 березня 1939. Професор Ягеллонського університету виступив на захист української школи, підкреслив важливість навчання рідною мовою,

котра є засобом піднесення національної культури та свідомості. Про успіх промови висновуємо з відгуку у львівській газеті “Національна політика”: “На тлі польських промов, що кипіли актуальністю свіжих подій дня і торкалися виключно політичних питань, відрізнялася своєю оригінальністю і повагою промова українського сенатора, професора Богдана Лепкого, який при великому зацікавленні палати і представників уряду дав польським сенаторам довший виклад на тему української культури” [8, с. 3].

Основні тези виступу українського сенатора в перекладі українською мовою були надруковані для широкого суспільного загалу у львівському часописі “Новий час” під промовистою назвою “*Велика традиція українського народу не дасть йому загинути*” [4]. Свою промову Б. Лепкий розпочав із звернення до історії українсько-польських відносин. Цитуючи Гадяцький договір (1658) між українським гетьманом І. Виговським та польською владою, згідно з яким Річ Посполита зобов'язалась розбудувати українське шкільництво, сенатор запитував: “чому відносини у цій ділянці змінилися так значно на нашу некористь” [5, с. 343]. Головну причину переслідувань він убачав у ставленні до українців як до меншовагартісного народу: “Не завжди вважають нас за повновартісний народ, за народ, що виростає із землі і розвивається згідно з природними правами, творить певні концепції і йде до певної мети”. Почасті визначають нас як людський матеріал, що його можна довільно формувати. І ніхто навіть не подумає, як це нас болить і дразнить, і як воно некорисно впливає на наше національне життя [5, с. 343–344]. Особливо боляче це відчувати, наголосив промовець, коли добре відомі “заслуги наших предків для культури і цивілізації”. Українцям є чим гордитися від княжих часів до сучасних, адже вони утвердили самодостатність національної культури, мають західноєвропейську світоглядну зорієнтованість, відкритість культурних надбань світу.

Із найдавніших часів, стверджував Б. Лепкий, Україна займала особливе місце у культурному та політичному житті Заходу і Сходу: “...український творчий дух, будучи, безперечно, під впливом Візантії і Риму, змагально прямував до своєї власної форми, шукав свого власного духовного стилю...” [5, с. 344]. Доказом цього стали неперевершені пам'ятки мистецтва не лише на українських землях, а й у Польщі, скажімо фрески та мозаїки Люб-

ліна, Сандомира і Кракова (їхньому дослідженню вчений присвятив окрему студію в 1940 році. – Н.Б.). Примітно, що для ідейної спрямованості української культури типовою є “толерантність у справах віри, свобода думки, свобода духовної творчості”. Її конструктивна трансляційна функція мала місце в добу Ренесансу та Реформації, коли “західноєвропейські культурні струї, як школа, друк, театр, література і мистецтво, пливли через Чехію і Польщу на Україну і щойно від нас переходили у Москву, де не завжди приймали їх радо” [5, с. 345].

У виступі велику увагу приділено стану українського шкільництва у ракурсі історичного розвитку. Промовець згадав перші школи, закладені в княжу епоху, діяльність на ниві освіти князів Острозьких, Слуцьких, Ходкевичів у XVI столітті, братства у Львові, Острозьку та Києво-Могилянську академії, котрі на “довгі роки стають вогнищами науки і культури” [5, с. 346]. Окремо йдеться про українських вчених М. Смотрицького, Ф. Прокоповича, Г. Сковороду, про навчання українців у стінах відомих європейських університетів у XVII–XVIII сторіччях, про поширення грамоти серед селянства. Звідси закономірний висновок Б. Лепкого: “справи освіти в Україні зле не виглядали” [5, с. 346]. Водночас взірцями здобутків української культури XVIII – початку XIX століть є творчість митців М. Козловського, Д. Левицького, В. Боровиковського, А. Лосенка, яким випало більшість життя провести в Росії, через що їхня малярська спадщина залишалась маловідомою на батьківщині. Так само музичні композиції А. Веделя й М. Бортнянського свідчили про приналежність їх авторів до українства: “...повні південного тепла, глибоко пройняті любов’ю життя, намаганням до синтезу, тугою до волі – це вираз творчості українського духу, далекого від холоду і безбарвності півночі” [5, с. 347]. В XIX – на початку XX століттях Україна збагатилася “московську культуру” постатями М. Гоголя, В. Короленка, І. Репіна та ін., про яких часто писали як про російських авторів.

Таким чином, Богдан Лепкий авторитетно заявив про приналежність цих імен до історії української культури, тим самим відкинув необгрунтовані твердження російської сторони. Згадав митець і про своїх сучасників-галичан І. Горбачевського та І. Пулюя, що піднесли європейську науку в XX столітті. У цьому контексті слушно видається така його теза: “Немає часу, щоб з сенатської трибуни обго-

ворити бодай у загальних рисах мартирологію українського творчого духу та його осягів в освіті і культурі. Кожна людина об’єктивно признає, що українці – не маловартісний народ” [5, с. 347]. До того ж “українське лицарство обороняло європейську культуру і цивілізацію перед наступами азійських орд” у XIII сторіччі та в добу козаччини, коли врятувало від татар не лише Польщу, але й “християнську Європу”, а в XX українська армія “поклала великі жертви не тільки на вівтарі своєї батьківщини, але самої волі”, ставши щитом і мечем на шляху більшовицької навали.

Промова Б. Лепкого цікава в контексті актуального на той час питання боротьби матеріалістичного та ідеалістичного світоглядів. Як людина, “вихована на Христових засадах і в гуманістичній традиції”, він стояв на “стороні духу”, розумів обмеженість матеріалістичного світобачення, адже матеріалізм – це “боротьба з європейською культурою і християнською цивілізацією” [5, с. 349]. Висловлені ним думки тотожні характеристичні так званої “чуттєвої” культури в концепції П. Сорокіна про домінування фізичного начала над духовним у культурі XX століття. Водночас вони просякнуті вірою українського мислителя у можливість виходу з духовної кризи доби модернізму, у те, що “запанує любов ближнього і правда на світі...” [5, с. 350].

У виступі Б. Лепкий порушив питання рідної материнської мови, “яка є тим зерном, що з нього виростають промови українських парламентарів”. З трибуни польського Сенату він вказав на потребу навчання рідною мовою, що є джерелом формування національної ідеї у процесі культурного поступу українства: “За допомогою рідної мови дитина пізнає свою родину, пізнає явища природи, в неї виникає думка про всемогутність Божу, а далі та любов до родини поширюється на любов до краю, аж нарешті переростає у настанову – жити і героїчно вмирати за все те, що серце покохало. А тому обмежувати материнську мову не корисно ні для краю, ані для держави. Свідомий громадянин, який любить свою землю, віру і мову та свою культуру – це найцінніший скарб не лише народу, але і держави” [5, с. 351].

ВИСНОВКИ

1. Промова Богдана Лепкого у Сенаті Другої Речі Посполитої 13 березня 1939 року відобразила авторську культурологічну концепцію, основною тезою якої є *ідея самодос-*

татності національної культури та її взаємозв'язку з культурами інших народів.

2. Названий виступ характеризував Б. Лепкого як людину зі сформованими поглядами на проблеми, що турбували українську суспільність у кінці 30-х років ХХ століття й обстоювали збереження та розвиток української культури, зокрема рідної мови як основи національної свідомості українців (**див. додаток**).

Оскільки промова Богдана Лепкого не втратила своєї актуальності й сьогодні, пропонуємо читачам познайомитись із її основними ідеологемами.*

1. Білик Н. Богдан Лепкий: Життя і діяльність. – Тернопіль: Джура, 2001. – 172 с.

2. Brzoza C. Ukrainiska reprezentacja parlamentarna w II Rzeczypospolitej // Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze. – Kraków, 1993. – S. 153–165.

3. Голубець М. Життєвий шлях Б. Лепкого // Богдан Лепкий. 1872–1941: 3б. у пошану пам'яті поета. – Краків-Львів: Українське видавництво, 1943. – С. 8–12. (Тут і далі цитати подаємо за правилами сучасної орфографії та пунктуації зі збереженням особливостей, притаманних авторській мові. – Н.Б.)

4. Лепкий Б. Велика традиція українського народу не дасть йому загинути // Новий час. – 1939. – Ч. 63. – С. 4; Ч. 64. – С. 6; Ч. 65. – С. 6.

5. Лепкий Б. Велика традиція українського народу не дасть йому загинути // Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. / Упорядкув. та передм. Н. Білик, Н. Гавдиди; прим. Н. Білик, Н. Гавдиди, Л. Білик. – К.: Смолоскип, 2011. – Т. 2. – С. 343–352.

6. Лепкий Б. Лист до М. Лазар-Беньковської від 01.12.1938 р. // Архів родини Беньковських у Кракові (Польща).

7. Лисяк П. Богдан Лепкий як громадянин // Богдан Лепкий. 1872–1941: 3б. у пошану пам'яті поета. – Краків-Львів: Українське видавництво, 1943. – С. 42–46.

8. Національна політика. – 1939. – 26 березня. – С. 3.

9. Сивіцький М. Богдан Лепкий: життя і творчість. – К.: Дніпро, 1993. – 375 с.

10. Царик О. Виступ Богдана Лепкого у сенаті Речі Посполитої // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Літературознавство. – Ч. 2(3). – Тернопіль, 1998. – С. 276–284.

ДОДАТОК

“Високий Сенате!

Академії в Києві дозволяють його королівська милість і державні особи користуватися такими ж правами і свободами, як і краківській академії. Тільки з тією умовою, щоб у тій академії жодних арійських і лютеранських сект, професорів, майстрів і студентів не було. <...>

Я цілком усвідомлюю з історичної перспективи те, що було колись, і що є сьогодні. Проте, якщо я вже дозволив собі зачитати цей уривок з Гадяцької Умови, укладеної між повноважним комісаром Речі Посполитої і гетьманом Виговським, то хотів би лише пригадати, наскільки серйозно і проникливо поставилися обидві сторони до проблеми школи на Україні. Цитуючи цей історичний документ, яким, безумовно, є Гадяцька Умова, мимоволі задаєш собі питання: чому відносини саме у цій ділянці так різко змінилися на нашу некористь.

На це питання існує багато відповідей історичного, економічного і політичного характеру, – стільки, що всіх не зміг би перелічити. Тому наведу лише дві, над якими вже неодноразово розмірковував. Перша відповідь – це, так би мовити, “комплекс недооцінювання”, що з ним зустрічаємося, на жаль, у буденному житті й у пресі. Не завжди вважають нас за повновартісний народ, за народ, який виростає із землі й розвивається за природними правами, творить певні концепції і йде до певної мети. Почасти визначають нас як людський матеріал, що його можна довільно формувати. І ніхто навіть не подумає, як це нас болить і дратує, і як воно шкідливо впливає на наше національне життя повсякдення, чого жоден із серйозно і розумно мислячих людей не може собі бажати. Причому цей біль і роздратування набирають своїх градацій відповідно до того, як доходимо більшого переконання не лише про наші плюси і мінуси, а й про вину і заслуги наших предків для культури і цивілізації.

Сплавища рік Дніпра і Дністра були ареною, на якій зустрічалися два цивілізаційні потоки – Візантія і Рим, домагаючись гармонійного синтезу. Доказ цього – найстарші пам'ятки архітектури, як собор св. Софії в Києві, а під Галичем недавно відкопані фундаменти катедри князя Ярослава Осмомисла у Крилосі, а також костел св. Станіслава, колись церква св. Пантелеймона, також під Галичем. Мозаїки, ікони, фрески не лише на українській території, а й у Любліні, Сандомирі і навіть Кракові з Ягайлонської доби – найкращі свідчення про це, що український творчий дух, будучи, безперечно, під впливом Візантії і Риму, йшов до своєї власної форми, шукав свого власного духовного стилю, самобутнього вияву. В “Слові про Ігорів полк” від 1186 року, яке польський учений Александер Брюкнер назвав найбільшим шедевром слов'янської середньовічної літератури, читаємо: “... і в руській столиці поліг Коб'як, у княжій столиці Святослава. Тоді вже поважали його німці, морави, а також чехи, навіть і венеціанці пісні похвали співали”. Очевидно, що живі відносини Київської Русі були розширені до далеких цивілізованих країн. Але ще небагато літ перед тим кн. Ольга висилає послів до імператора Оттона із проханням прислати до неї римських подвижників. І дійсно, Адальберт, котрий став опісля магдебурзьким єпископом, подається з місця до Києва. Князь Ярослав Мудрий, якого називали тестем королів, був споріднений із різними пануючими палатами Європи, а його донька Анна, дружина короля Генріха I, мати Пилипа, була навіть якийсь час регенткою Франції, і на одним

* Виступ Б. Лепкого подається в сучасній літературній редакції. – Гол. ред.

документі поклала свій підпис кирилицею “Анна Регіна”.

Зрозуміло, що відносини Галича з Мадярщиною, Чехією і Польщею були ще більш ожвавлені. З огляду на географічні умови, вони то покращувалися, то погіршувалися, як, зазвичай, буває між сусідами. Майже 20 наших князів були дружинами польських князів і королів. Оскільки відомо, що жодна з них не залишила після себе злої слави. Це все доводить, що не можна нас ставити поза рамки політичних рухів та ідей культурної Європи.

Українська література княжої доби, що принесла знамениті хроніки (найкраща – галицько-волинська), передусім дала перший писаний правовий слов'янський кодекс, й дала стільки безцінних пам'яток, хоча й перебувала під візантійським впливом, не відмежовувалася від класичних течій і ніколи не мала тенденцій такої ексклюзивності, як пізніша російська література. Толерантність у справах віри, свобода думки та духовної творчості виразно характеризують історію української культури. Тому не без підстав каже проф. Брюкнер, що лише на півдні, себто у теперішніх українців, постало все це, що становить сутність старої Русі. Москва має виключно ту заслугу, що переховала твори півдня XI, XII і XIII століть, а не здійснила власний мінімальний внесок у світову культуру. Так само було й пізніше, у часи гуманізму і Ренесансу; західноєвропейські культурні течії – школа, друк, театр, література, мистецтво – впливали через Чехію і Польщу в Україну, а від нас переходили у Москву, де не завжди були радісно сприйняті. Згадаймо хоча б добу бароко, яка йшла до нас двома дорогами – з Італії через Польщу (єзуїтське бароко) і з Італії через Крим. Ці дві мистецькі течії зливалися в Україні в одне річище, що давало у підсумку прегарне козацьке чи так зване мазепинське бароко, яким до сьогодні захоплюються знавці мистецтва. Так само було з друком. Найстарші тексти кирилицею з'явилися у Кракові у 1491 році (друки Святопелка Фіола), а вже в XVI і XVII століттях українське друкарство досягає високого рівня розвитку. Навіть маленькі містечка, приміром Стратин, мають свої друкарні і паперову фабрику. У 1580 з'явився дійсно монументальний друкарський твір, преславна “Острозька Біблія”. Число видрукованих творів у Західній Україні на момент 1630 року перейшло 6 тисяч позицій, що найпромовніше свідчить про українські намагання поспішати за поступом культури.

Аналогічне треба сказати про школу. Перші школи заклав св. Володимир та його син Ярослав, котрий відкрив школу для 300 дітей із вищих сфер. Потім створено школи, як і в Польщі, при катедрах – вищі, та при костелах чи парафіяльних церквах – початкові. У XVI столітті українське шкільництво може похвалитися рідкісним явищем – опікою вельмож над вселюдною освітою. Григорій Ходкевич, гетьман литовський, започатковує у 1560 році друкарню в Заблудові. Курбський згромаджує у Миляновичах гурт славних вчених, князь Юрій Слуцький робить те саме у Слуцьку, а князь Костянтин Острозький, київський воєвода, відкриває в Острозі Греко-слов'янську Академію з філіями у Турові і Володимирі-Волинському. Тоді процвітають славні наші церковні братства, школа Ставропігії у Львові й академія у Києві, котрі на довгі десятиліття стають вогнищами науки і культури, що виховали багатьох преславних теологів-моралістів,

полемістів, коментаторів, учених, істориків, природознавців, театрологів.

Слушно згадати, що підстави під пізнішу слов'янську філологію покладали наші науковці, передовсім Арсен Мелетій Смотрицький. За прикладом Києва в 1680 році створили школу в Чернігові, а опісля в Харкові, Переяславі і в Полтаві, де викладав славний філософ Григорій Сковорода, творив батько відродженої української літератури Іван Котляревський. Додамо, що сини аристократії і козацької старшини виїжджали на студії до краківської академії і закордонних університетів. Скажімо, відомо, що лишень у кенігсберзькій університеті студіювало у XVII і XVIII століттях 100 українців. Отож очевидно, що справи освіти в Україні ніколи не мали поганого вигляду. Тодішні чужинці-подорожники згадують у своїх спогадах, що в нас навіть селянки вміють читати і писати. З українських шкіл, зокрема із лівобережної України, вийшли м. ін. Полоцький, Яворський, Прокопович, св. Дмитро Ростовський і багато-багато інших. Несли вони з Києва культуру Європи до Москви і Петрограду.

З України походили і в Україні студіювали найбільші російські архітектори XVIII і початку XIX століття, такі як відомий будівничий Старченко, найславніші різьбарі Козловський і Мартос, великі малярі Левицький, Лосенко, Боровиковський та всесвітньої слави музики Березовський, Бортнянський і Ведель, чії опери звучали в Італії і чий імена записані золотими літерами в італійських академіях. Ті художні та музичні твори, як не дивно, не втратили своєї чарівності і донині. Образи Левицького майже не були відомі, хоча й прикрашували приватні царські апартаменти. Лише тепер з'явилися їхні репродукції, і світ був здивований їх красою. Композиції Бортнянського співають донині, так само як і твори Веделя повні південного тепла, глибоко пройняті любов'ю життя, намаганням до синтезу, тугою за волею, а це і є вираз творчості українського духу, далекого від холоду і безбарвності півночі. І в останній час збагачувала Україна московську культуру такими постатями, як безсмертний Гоголь та Короленко, як малярі Рєпін і Маковський, не кажучи вже про вчених, яким не менше, аніж легіон.

Але і в Західній Європі віддячувалася Україна, як могла, за знанням, котре від неї черпала. Були українці-русини професорами, і навіть ректорами Ягйлонської академії. Славний хімік д-р Горбачевський був ректором чеського університету у Празі, окуліст Борискевич у Граці, Драгоманів у Софії, електронник і винахідник Пулюй викладав у політехніці в Празі та ін. Не мали вони власних верстатів праці, шукали їх за межами власного краю, а їхній народ, перебуваючи у жахливих умовах, створив власну відроджену літературу, музику, малярство, організував Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, Академію наук та Академію мистецтва у Києві і Музичний інститут ім. Лисенка у Львові. Немає часу, щоб із сенатської трибуни обговорити бодай у загальних обрисах мартирологію українського творчого духу та його обширив в освіті і культурі. Кожна людина об'єктивно признає, що українці – не маловартісний народ.

Заслуги українського меча також велетенські. Українське лицарство обороняло європейську культуру і цивілізацію перед наступами азійських орд. У цій обороні понесло великі втрати над Калкою в 1225 року, ослабило монгольський удар розпучливою обороною

Києва в 1240. І коли б не ця оборона, хтозна, який би вигляд сьогодні мала татарсько-турська колонізація в Європі. Відомо, що були наші дружини разом із литовцями під Грюнвальдом, і під Смоленськом, Кірхгольмом, на полях Цецори, Хотина і багатьох інших. На це вказують самі польські воєнні історики. Князь Костянтин Острозький боровся у 63 переможних битвах, Виговський розбив Москву під Конотопом, а про чин Конашевича-Сагайдачного пише польський історик Корзон, що була це найбільша заслуга, яку принесла Козаччина не лише Польщі, але й християнській Європі і цивілізації Заходу в цілому. Коли б союз Карла XII, Станіслава Ліщинського і Мазепа міг був утриматися, коли б не трагедія Полтави, то Польща й Україна не переживали б трагедії неволі, а історія вочевидь пішла би іншим шляхом.

Не згадуватиму про новітні часи, щоб не сказали, що забагато говорю про “*домо меа*” (тобто “*на захист себе*” – Н. Б.). Одначе не можу не зауважити, що у 1919 році Українська Галицька Армія пішла на Київ і там поклала великі жертви не тільки на вівтарі своєї батьківщини, а й самої волі. Не можу собі відмовити тої сатисфакції, щоб не навести двох винятків: одного з наукової праці, а другого – з денних наказів. Генерал Кутшеба стверджує, що українське військо билося взірцево чи то на території рідної України, чи під Замостям, чи побіч польського війська, чи самостійно; завжди Українська армія добровільно виконувала свої обов'язки.

В наказі від 18 жовтня 1920 року писав маршалк Пілсудський: “*Наша армія пам'ятає криваві бої, у яких брали участь військовики як у дні перемоги, так і в години тяжких випробувань. Кров, що її пролили спільно, і братні могили положили закладний камінь взаємного порозуміння обох народів. Тепер, після двох роках тяжкої боротьби із варварським наїзником, прощаюся з вами прекрасні війська Української Народної Республіки і стверджую, що в найтяжчих хвилинах серед нерівної боротьби несли вони високо свій прапор з гаслом: “За нашу і вашу волю”*”.

До сказаного треба додати так званий дух часу, котрий є ніщо інше, як офензива, наступ матеріалістів проти Божої істоти у Всесвіті, в душі людини. Переживаємо новий етап боротьби двох світоглядів, що має свою історію. Але нова фаза цієї боротьби значно гірша, ніж була колись. Звеличники матеріалізму неперемірливі у засобах, воюють навіть з допомогою заразливих бактерій, що вникають у кожну клітину суспільних організмів, розкладають їх і нищать. Христова церква ставала завжди у цій боротьбі на сторону духу. Св. Тома з Аквіну глибоко розумів, як говорить Дарія Віконська у своїй “*Апології Духу*”, прозріливо вникав у поодинокі життєві явища, що його спостереження про фундаментальну правдивість життя ділають так, ніби їх писав геніальний сучасний дослідник-мислитель, а не філософ з-перед сімох століть. Також і численні недуховні, світські філософи і вчені, такі як Бергсон, Фехнер, Вундт, неодноразово підкреслюють психічну первинність життєвих явищ, стверджуючи одуховленність цілої природи. Здавалося б, що можна бути спокійним за велич духу, якого хочуть нас позбавити прихильники матеріалістичного світогляду. Однак це не так. Власне цей ворог підходить до нас усіма дорогами й стежками. Називають це боротьбою з капіталістичним ладом, а насправді мовиться про боротьбу з європейською культурою і християнською

цивілізацією. Показ кінофільмів, герої яких діють без жодних моральних вартостей, але зате є хитрими, лукавими, спортивними за найвищими мірками; детективи і романи, розраховані на людську тупість; радіопередачі, не позбавлені брехні, переплетені музичними ритмами, чужими для нас, якимись негритянськими чи готентотськими; мистецтво, позбавлене людської та природної краси, а та краса дає нам все-таки стільки життєвої радості; поезія, що ігнорує змістом і гониться за різноманітними проблемами форми; нарешті розвиток культури фізичної не гармоніює із розвитком культури духовної, як це було у Давній Греції; а також послаблення авторитету батька і педагога – це все ті дороги, якими до нас крокує той невидимий ворог.

Пане Маршалку, дозвольте на маленьку дигресію (відступ). Прошу достойного панства, вже багато мовлено про вади наших шкіл. На мою думку, не можна звинувачувати у цьому лише організацію шкільництва чи вчительство. Адже вчителі працюють практично із самопожертвою. Якщо ж йдеться про вищу школу, то як професор краківського університету можу стверджувати, що університетська влада, незважаючи на тяжкі часи, все-таки змогла зберегти лад і порядок. Я вважаю, що великою мірою причину негативних явищ треба покласти на дух часу. Життя зі своїми найрізноманітнішими течіями – немов великий симфонічний оркестр. Якщо ж інструменти у тому оркестрі розстроєні, то чудової симфонії очікувати важко.

Не “*екс оріенте люкс*” (“*світло зі сходу*” – з латин.), але “*тенебре тенебарум*” (“*темрява непроникна*” – з латин.) натягають на нас звідусіль і прикривають обрій. Не людина, створена за образом і подобою Божою, а істота, позбавлена волі і свободи, статистичний номер, мікроскопічне коліщатко у тій велетенській людській машині, якою непомітно керують вибрані машиністи, – це є ідеал тих нових будівничих світу. Так, Наддніпрянська Україна в XIII столітті була змушена ставити чоло монголам і у XX – боролася з новою інвазією варварства. Не було дотепер і хіба вже не знайдеться таке перо, що описало би велетенські жертви України.

Достойні пані і панове, не приведи Господи, аби ми дочекали ще якогось нового акту тієї жахливої, можливо, найжахливішої катастрофи людства. Але як людина, вихована на Христових засадах і в гуманістичній традиції, бо можна ці речі погодити із собою вірою в перемогу духу, у перемогу ідеалів Христа, вірю, що запанує любов ближнього і правда на світі, адже у Святому Письмі говориться: “*Пізнайте правду, і правда визволить вас*”. Отож нехай мені буде вільно вірити, що наше завтра буде краще від нині. Який вигляд має “*нині*” українського шкільництва, неодноразово говорили, повторювати не буду. Хотів би лише висловити декілька думок на тему материнської мови, яка є тим зерном, що з нього виростають промови українських парламентаристів у Соїмі та Сенаті.

Коли дитина починає розуміти факт свого існування – це найбільше диво у світі, а коли потроху усвідомлює своє оточення, тоді рідна мова відіграє винятково велику роль. З її допомогою дитина пізнає свою родину, явища природи, в неї виникає думка про всемогутність Божу, а далі та любов до родини поширюється на любов до краю, аж нарешті переростає у настанову – жити і героїчно вмирати за все те, що серце прийняло в любові. А тому обмежувати материнську

мову не корисно ані для краю, ані для держави. Свідомий громадянин, котрий любить свою землю, віру, мову і культуру – це найцінніший скарб не лише народу, а й держави. “А найбільшим нещастям, як недавно, – сказав віце-прем’єр Квятковський в одному зі своїх публічних виступів, – є громадянин безсильний, із психічним комплексом нижчості, громадянин в обороні до всього, що бачить кругом себе”.

Прошу Високої Палати! Бажав би я собі громадян саме свідомих, хотів би і прагнув би від усієї душі, щоб ми раз і назавжди позбулися великого нещастя, яким є неграмотність у державі, а позбутися цього можна найлегше власне наукою рідної мови. Коли дитина мусить розпочати науку в чужій мові, тоді й дитину і вчителя ставимо перед неможливими до виконання умовинами. Між іншим міжнародний Педагогічний конгрес, що відбувся 10 років тому в Люксембургу, сказав виразно, що рідна мова є одинока, якою дитина повинна починати науку. Пізніше можна вчити й інших мов.

Польський філософ Трентовський пише у своєму “Вихованні” (частина III): “В давнину сонце звеличували як Бога, сьогодні будуємо вівтарі для Святого Духа! Піднімайте школи, але національні школи, тому що лише при вивченні рідної мови зможуть розвинутися генії і таланти, плекайте сонце кожного краю і кожного народу, і виховаєте добрих громадян, відданих захисників! Тоді кожен переконається, чим є уряд, під яким він народився й охоче буде охороняти його впродовж життя”.

“Чому я ненавидів грецьку мову, якої мене вчили малим хлопцем, – говорить св. Августин у своїй “Сповіді”, – до сьогодні цього власне не знаю”. А професор Кот у своїй знаменитій “Історії виховання” каже, що св. Августин лише натякнув на те, що легким й приємним може бути лише навчання рідною мовою. Думаю, що українські парламентарії, охороняючи права своєї рідної мови у шкільництві усіх ступенів, обороняють справу не лише добру, а й згідну із заповідями Божими”.

АНОТАЦІЯ

Білик Надія Іванівна.

Богдан Лепкий як ідейний натхненник українського народу.

У статті, на основі архівних джерел та друкованих матеріалів досліджено парламентську діяльність Б. Лепкого в контексті українсько-польських взаємин. Про-

аналізовано промову сенатора на захист українського народу, його культурної спадщини, рідної мови. Розглянуто феномен української культури в концепції Б. Лепкого. Доведено, що в культурологічній концепції діяча провідною була ідея західноєвропейської орієнтації України та українського суспільства.

Ключові слова: Україна, українство, українська культура, українська національна ідея, Богдан Лепкий, сенатор.

АННОТАЦІЯ

Білик Надежда Ивановна.

Богдан Лепкий как идейный вдохновитель украинского народа.

В статье на основании архивных источников и печатных материалов изучено парламентская деятельность Б. Лепкого в контексте украинско-польских отношений. Проанализирована речь сенатора в защиту украинского народа, его культурного наследия, родного языка. Рассмотрен феномен украинской культуры в рецепции Б. Лепкого. Доказано, что в культурологической концепции деятеля ведущей была идея западноевропейской ориентации Украины и украинской культуры.

Ключевые слова: Украина, украинская культура, украинская национальная идея, Б. Лепкий, сенатор.

ANNOTATION

Bilyk Nadiya.

Bohdan Lepkyi as an Ideological Inspirator of Ukrainians.

On the basis archives documents and published materials B. Lepkyi's parliament activity in the context of Ukrainian-Polish relations has been investigated in the article. The research analyses the speech of the Senator on protection of the Ukrainian nation, its cultural heritage and native language. The author considers the Ukrainian culture phenomenon in Lepkyi's reception. She proves that the leading cultural idea of the figure's concept was the thesis of the West European orientation of Ukraine as well as the Ukrainian culture.

Key words: Ukraine, Ukrainian culture, Ukrainian national idea, B. Lepkyi, senator.

Надійшла до редакції 15.08.2012.